

DOLANAN TRADHISIONAL JAWI DENING KOMUNITAS ANAK BAWANG (KAB) WONTEN ING TLATAH SURAKARTA

**Nurul Fitrianingtyas
12205244022**

SARINING PANALITEN

Panaliten menika ngandharaken dolanan tradhisional Jawi dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* wonten ing tlatah Surakarta. Panaliten menika ngrembag mula bukanipun *Komunitas Anak Bawang (KAB)*, *proseslumampahipun Komunitas Anak Bawang (KAB)* anggenipun nglestantunaken dolanan tradhisional, tata cara dolanan tradhisional dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)*, saha wigatosipun dolanan tradhisional tumrap lare-lare jaman samenika.

Panaliten menika ngginakaken jinising panaliten *kualitatif*. Sumber datanipun pikantuk saking *human sources* saha *non human sources*. Caranipun ngempalaken data mawi *pengamatan langsung tidak berperanserta, wawancara mendalam*, saha dokumentasi. *Analisis data* ngginakaken analisis *induktif* data cathetan lapangan observasi, cathetan lapangan wawancara, saha dokumentasi. Kangge ngandharaken perkawis wonten ing panaliten menika, panaliti nemtokaken informan kangge ngawontenaken wawan pangandikan kanthi ngginakakenteknik *snowballing*. Asiling panaliten ngandharaken bilih mula bukanipun *Komunitas Anak Bawang (KAB)* menika kaimpun dening mahasiswa jurusan Psikologi UNS minangka *fasilitator* kangge nglestantunaken dolanan tradhisional tumrap lare-lare jaman samenika. Dolanan tradhisional ingkang dipunlestantunaken dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* menika boten sedaya dolanan tradhisional Jawi dipunginakaken, satemah panaliti saged mantha dolanan tradhisional ingkang asring dipunlestantunaken dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* kanthi cara dipunklasifikasi. Dolanan tradhisional ingkang asring dipunlestantunaken dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* antawisipun, dhakon, engklek, lompat tali, bakyak, egrang, malingan, saha gangsing. Tata cara dolanan tradhisional dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* menika sami kaliyan dolanan tradhisional Jawi sanesipun. Salebeting dolanan tradhisional menika ngewrat paedah tumrap lare-lare jaman samenika, inggih menika : (1) *melatih keseimbangan dan memperkirakan*, (2) *rasa patuh terhadap aturan*, (3) *melatih cakap hitung-menghitung*, (4) *melatih kecakapan berfikir*, (5) *melatih bandel*, (6) *sifat jujur dan sportif*, saha (7) *rasa senang*. Awit saking menika, dolanan tradhisional prelu dipunlestantunaken supados paedahipun saged migunani tumrap lare-lare jaman samenika.

Pamijining tembung : dolanan tradhisional, *Komunitas Anak Bawang (KAB)*

JAVANESE TRADITIONAL GAMES BY *KOMUNITAS ANAK BAWANG* IN SURAKARTA

Abstract

This study discusses the traditional game by *Komunitas Anak Bawang (KAB)* in Surakarta. This study explains the problems of the origin of *Komunitas Anak Bawang (KAB)* in preserving the traditional game, the running *Komunitas Anak Bawang (KAB)* in preserving dolanan traditional, procedures of traditional games by *Komunitas Anak Bawang (KAB)*, and the importance of traditional games for children -children today.

This study was a qualitative research. Sources of data obtained from non-human sources and human sources. How to collect data such as by direct observation does not participate, in-depth interviews, and documentation. Data analysis using inductive data analysis of the data record field observations, field notes interviews, and documentation. To explain the problem, in this study researchers determined the informant to conduct interviews using a snowballing technique. The results of this study explained that the origin of the *Komunitas Anak Bawang (KAB)* was founded by students majoring in Psychology UNS as a facilitator in preserving the traditional games to children today. The traditional games that were preserved by the *Komunitas Anak Bawang (KAB)* are not all Javanese traditional game preserved, so that researchers can share traditional games that are often used by the *Komunitas Anak Bawang (KAB)* by way of classification. The traditional games are often used, among others, *dhakon, engklek, lompat tali, banyak, egrang, malingan, and gangsing*. The procedure for traditional games by *Komunitas Anak Bawang (KAB)* is the same as the other Javanese traditional game. In the traditional game contained benefits for children in contemporary times such as: (1) improve balance and estimates, (2) a sense of adherence to the rules, (3) train capable of arithmetic, (4) train the skills of thinking, (5) train stubborn, (6) the nature of honesty and sportsmanship, saha (7) pleasure. Thus the traditional game needs to be preserved so that the benefits can be useful for children in contemporary times.

Keyword : The traditional game, *Komunitas Anak Bawang (KAB)*

A. PURWAKA

Kabudayan kalebet salah satunggaling jati dhiri bangsa Indonesia. Wujud kabudayanipun bangsa Indonesia maneka warni, saben suku saha papan wonten ing Indonesia gadhah tradhisi ingkang beda-beda. Tradhisi menika katindakaken dening masarakat

wiwit jaman rumiyin dumugi samenika saha ngrembaka dados kabudayan lokal. Kabudayan lokal wonten ing saben suku saha papan gadhah *ciri khas* piyambak-piyambak, tuladhanipun kabudayan lokal wonten ing Jawi inggih menika dolanan tradhisional.

Dolanan tradhisional minangka asiling wujud kabudayan masarakat wiwit jaman rumiyin ingkang tuwuh saha ngrembaka dumugi samenika. Dolanan tradhisional menika dipunwarisaken kanthi cara turuntinurundhumateng kadang mudha jaman samenika. Cara anggenipun nglestantunaken dolanan tradhisional menika mawi *lisan* kanthi obahing badansaha pirantos tartamtu. Obahing badan saha pirantos menika kangge mbedakaken antawisipun satunggal dolanan saha dolanan sanesipun.

Dolanan tradhisional jinisipun maneka warni, tuladhanipun, dhakon, engklek, egrang, gangsing, saha sapinunggalanipun. Salebeting dolanan tradhisional ngewrat maneka warni paedah kangge sinten kemawon ingkang dolanan. Ananging wonten ing kasunyatanipun dolanan tradhisional sampun awis dipunginakaken dening lare-lare jaman samenika. Dolanan tradhisional sansaya gingsir kaliyan dolanan ingkang langkung *modern*, tuladhanipun kadosta *gadget, games online, video games*, saha sapinunggalanipun. Bab menika dipunsebakaken amargi boten wonten *fasilitator* ingkang nepangaken dolanan tradhisional. Ananging wonten salah satunggaling *komunitas* wonten ing tlatah Surakarta ingkang kagiyatanipun nglestantunaken dolanan tradhisional inggih menika *Komunitas Anak Bawang (KAB)*. Bab menika narik kawigatosanipun panaliti kangge ngawontenaken panaliten, amargi KAB menika kagiyatanipun nglestantunaken dolanan tradhisional

tumrap lare-lare wonten ing *CFD*. Anggenipun narik kawigatosanipun lare-lare, para penggiat KAB menika nyamektakaken pirantos dolanan saha miwiti dolanan engklek sesarengan wonten ing *stand KAB*.

GEGERAN TEORI

1. Nguri-uri Kabudayan Jawi

Miturut Sukirman, dkk (1992: 2) ngandharaken bilih wonten 2 bab ingkang kedah dipungatosaken kangge nglestantunaken kabudayan ingkang sampun wonten ing jaman samenika, 2 bab menika antawisipun inggih menika : (1) njagi kabudayan minangka *corak* saha jati dhirinipun bangsa, (2) paring pangertosan babagan piwulang ingkang wonten ing salebetipun budaya tumrap lare-lare jaman samenika. Kabudayan ingkang sampun tuwuh menika kedah dipunlestantunaken supados boten ical kawontenanipun. Adhedhasar teori wonten ing inggil saged kependhet dudutanbilihwonten cara kangge nglestantunaken wujud kabudayan, antawisipunkanthi cara njagi kabudayan minangka *identitas* bangsa saha ngandharaken piwulang ingkang kaandhut wonten ing salebetipun kabudayan menika.

Salah satunggaling wujud kabudayan ingkang kedah dipunlestantunaken inggih menika dolanan tradhisional. Dolanan tradhisional minangka salah satunggaling wujud kabudayan ingkang kedah dipunlestantunaken wontenipun, amargi salebetipun dolanan tradhisional ngewrat piwulang ingkang boten saged kapendhet wonten ing pawiyatan formal. Piwulang ingkang kaandhut

salebetipun dolanan tradhisional kedah dipuntuwuhaken kanthi tumemen tumrap lare-lare jaman samenika ingkang samangke nampi warisan kabudayan *bangsa*. Awit saking cara menika, satemah sedaya kabudayan minangka *warisan bangsa* saged tetep lestantun kawontenanipun ing jaman samenika.

2. Folklore

Miturut Dundes (lumantar Danandjaja, 1991: 1) ngandharaken bilih *folklore* inggih menika saperangan kabudayan satunggaling *kolektif*, ingkang ngrembaka saha dipunwarisaken kanthi turun-tinurun, wujudipun mawi *lisan* kanthi obahing badansaha pirantos tartamtu. Babagan menika sami kaliyan andharanipun Endraswara (2010: 3) ingkang ngandharaken bilih *folklore* kalebet wujud budaya ingkang dipunwarisaken kanthi turun-tinurun mawi *lisan (oral)*. Adhedhasar saking kekalih pamanggihipun para ahli wonten ing inggil menika saged kapendhet dudutan bilih *folklore* inggih menika salah satunggaling wujud kabudayan dening satunggaling kelompok tartamtu ingkang dipunwarisaken kanthi *lisan* saha turun-tinurun dhumateng lare-lare jaman samenika ingkang nampi warisan kabudayan.

Pangrembakanipun *folklore* menika boten namung mawi *lisan* kemawon, ananging wonten jinis sanesipun. Babagan menika kaandharaken dening Brunvand (lumantar Danandjaja, 1991: 21) ingkang ngandharaken bilih wonten 3 jinis *folklore*: (1) *Folklore lisan (verbal folklore)*, (2) *Folklore*

saperangan *lisan (partly verbal folklore)*, saha (3) *Folklore* seratan (*non verbal folklore*). Babagan menika dipunjangkepi dening Danandjaja (1991: 22) ingkang ngandharaken bilih *folklore* saperangan *lisan* menika arupi kapitadosan *rakyat*, dolanan *rakyat*, *teater rakyat*, *tari rakyat*, adat istiadat, *upacara*, *pesta rakyat*, saha sapinunggalanipun. Awit saking andharan wonten ing inggil saged kapendhet dudutan bilih dolanan tradhisional kalebet salah satunggaling tuladhanipun jinising *folklore* saperangan *lisan*, amargi pangrembakanipun dolanan tradhisional boten namung mawi *lisan* kemawon, ananging dipunjangkepi kaliyan obahing badan saha pirantos tartemtu kangge njangkepi pamanggih bab dolanan tradhisional. Obahing badan saha pirantos menika dipunwontenaken amargi cara dolananipun beda-beda, satemah babagan menika dipunginakaken kangge mbedakaken antawisipun satunggaling dolanan saha dolanan sanesipun.

3. Dolanan tradhisional

a. Pangertosan

Miturut Danandjaja (1991: 171) ngandharaken bilih dolanan tradhisional inggih menika salah satunggaling bab arupi dolanan kangge lare-lare, ingkang wiyar kanthi *lisan* dhumateng masarakat tartamtu, ingkang wujudipun tradhisional, saha dipunwarisaken kanthi cara turun-tinurun. Andharan menika sami kaliyan pamanggihipun dening Yunus (1981: 1) ingkang ngandharaken bilih dolanan *rakyat* inggih menika asiling budaya

masarakat ingkang asalipun wiwit jaman rumiyin ingkang tuwuh saha ngrembaka dumugi samenika dening masarakat kadosta enem sepuh, jaler estri, rakyat bangsawan boten wonten bedanipun. Saking andharan wonten ing inggil saged kapendhet dudutan bilih dolanan tradhisional menika kalebet asiling budaya masarakat nalika jaman rumiyin ingkang wonten dumugi samenika. Wontenipun asiling budaya menika kedah dipunjagi saha dipunlestantunaken. Dolanan tradhisional menika taksih lestantun wonten ing jaman samenika, amargi proses lumampahipun kanthi cara *lisan* saha turun-tinurun. Anggenipun nglestantunaken dolanan tradhisional menika boten winates kaliyan *gender*, tegesipun inggih menika sedaya masarakat kenging nglestantunaken. Kawiwitan saking lare-lare dumugi tiyang sepuh, sedayanipun menika kenging sami nglestantunaken.

b. Jinising saha Caranipun Dolanan Tradhisional

Dolanan tradhisional menika maneka warni jinisipun, tuladhanipun ingkang gegayutan kaliyan panaliten inggih menika : (1) engklek, (2) dhakon, (3) gangsing, (4) egrang, saha (5) lompat tali. Wonten ngandhap menika kaandharaken jinising saha cara dolanan tradhisional ingkang gegayutan kaliyan panaliten menika.

1) Engklek

Engklek kalebet salah satunggaling jinis dolanan tradhisional ingkang cara dolananipun mlumpat ngginakaken satunggal suku. Miturut Sujarno, dkk

(2011: 49) ngandharaken bilih engklek inggih menika salah satunggaling dolanan tradhisional ingkang mbetahaken *ketangkasan, kelincahan, keseimbangan, saha kejelian*. Bab menika dipunjangkepi malih dening Sujarno, dkk (2011: 50) ingkang ngandharaken bilih pirantos kangge dolanan engklek ngginakaken *pecahan tembikar/gendheng*. Awit saking andharan wonten ing inggil saged kapendhet dudutan bilih engklek minangka salah satunggaling jinis dolanan tradhisional ingkang mbetahaken *ketangkasan, kelincahan, keseimbangan, saha kejelian* sukunipun kangge engklek wonten ing saben kothak arena engklek. Dolanan engklek menika ngginakaken pirantos dolanan *pecahan gendheng*. *Pecahan gendheng* menika asring dipunsebat gacuk. Pirantos dolanan engklek ngginakaken gacuk (*pecahan gendheng*) supados nalika gacukipun kabucal wonten ing salebetipun arena engklek boten *pecah*

2) Dhakon

Dhakon kalebet salah satunggaling dolanan tradhisional ingkang paraga dolananipun namung kalih. Bab menika dipunandharaken dening Sujarno (2011: 120) bilih dolanan menika dipuntindakaken kanthi *berpasangan*. Bab menika dipunjangkepi malih dening Sujarno (2011: 120) ingkang ngandharaken bilih pirantos dolanan dhakon menika ngginakaken *kerikil* utawi kecik. Saking andharan wonten ing inggil saged kapendhet dudutan bilih dhakon kalebet salah satunggaling dolanan tradhisional ingkang paraga

dolanipun wonten 2 paraga saha ngginakaken kecik minangka pirantos kangge dolanan. Wujudipun dolanan tradhisional dhakon inggih menika kadosta prau. Prau menika kagungan 1 rangkep lumbung ingkang mapanipun wonten ing saben pucuk prau saha 7 rangkep sabin ingkang mapanipun adu arep, satemah wujudipun dhakon inggih menika kagungan 14 sabin saha 2 lumbung.

3) Gangsing

Gangsing inggih menika salah satunggaling jinising dolanan tradhisional. Miturut Sujarno, dkk (2011: 78) ngandharaken bilih gangsing inggih menika salah satunggaling dolanan ingkang kadamel saking kajeng utawi pring. Bab menika dipunjangkepi dening Sujarno, dkk (2011: 78) ingkang ngandharaken bilih gangsing menika dipunparingi *pasak* minangka ubengan tali. Dados gangsing menika salah satunggaling dolanan tradhisional ingkang wujudipun saking kajeng utawi pring dipunjangkepi kaliyan pasak minangka ubengan tali

4) Egrang

Egrang inggih menika salah satunggaling dolanan tradhisional ingkang pirantos dolananipun kadamel saking pring. Miturut Husna (2009: 45) ngandharaken bilih egrang menika kalih pring ingkang dawanipun ngantos 2 m. Bab menika sami kaliyan andharanipun dening Sujarno, dkk (2011: 100) ingkang ngandharaken bilih egrang minangka dolanan lare ingkang kadamel saking pring kanthi dawanipun kinten-kinten 3 m. Adhedhasar saking

kekalih pamanggih wonten ing inggil saged kapendhet dudutan bilih egrang menika minangka salah satunggaling dolanan ingkang kadamel saking pring ingkang dawanipun kinten-kinten 2-3 m.

5) Lompat tali

Dolanan tradhisional lompat tali kalebet salah satunggaling dolanan tradhisional ingkang *simple*. Miturut Sujarno, dkk (2011: 85) ngandharaken bilih dolanan lompat tali menika kalebet dolanan ingkang boten mbetahaken beaya ingkang kathah, amargi ngginakaken pirantos ingkang gampil. Pirantos dolanan lompat tali menika ngginakaken *karet* ingkang *berutas-utas* dawa ingkang saged dipunginakaken kangge *mengikat, mengebat, menghela, menarik*, saha sapinunggalanipun. *Karet* ingkang *berutas-utas* menika minangka sarana dolanan ingkang utami ing salebeting dolanan lompat tali.

c. Paedah Dolanan Tradhisional

Miturut Sukirman, dkk (1992: 51) ngandharaken bilih paedahipun ingkang kaandhut ing sabeletipun dolanan tradhisional, antawisipun inggih menika: (a) *melatih keseimbangan dan memperkirakan*, (b) *rasa patuh terhadap aturan*, (c) *melatih cakap hitung-menghitung*, (d) *melatih kecakapan berfikir (patitis)*, (e) *melatih bandel*, (f) *sifat jujur dan sportif*, saha (g) *rasa senang*. Dados dolanan tradhisional kedah dipunjagi kawontenanipun supados paedahipun menika saged dipuntrepaken tumrap lare-lare jaman samenika

B. CARA PANALITEN

Panaliten “Dolanan Tradhisional Jawi dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* wonten ing tlatah Surakarta” menika ngginakaken jinising panaliten *kualitatif* ingkang ngasilaken data *deskriptif* arupi tembung-tembung seratan utawi pangandikan saking tiyang-tiyang saha kagiyatan ingkang dipuntingali nalika wonten ing papan panaliten. Sumber datanipun pikantuk saking *human sources* saha *non human sources*. Kangge ngandharaken bab menika panaliti nemtokaken informan kangge ngawontenaken wawan pangandikan kanthi ngginakaken *teknik snowballing*. Caranipun ngempalaken data mawi *pengamatan langsung tidak berperanserta, wawancara mendalam*, saha dokumentasi. Cara anggenipun ngesahaken data menika ngginakaken triangulasi sumber saha triangulasi metode. *Analisis datangginakaken analisis induktif* data cathetan lapangan observasi, cathetan lapangan wawancara, saha dokumentasi.

C. ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

1. Asiling Panaliten

Asiling panaliten ngandharaken bilih mula bukanipun *Komunitas Anak Bawang (KAB)* menika kaimpun dening mahasiswa jurusan Psikologi UNS minangka *fasilitator* kangge nglestantunaken dolanan tradhisional tumrap lare-lare jaman samenika. Dolanan tradhisional ingkang dipunlestantunaken dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)*

menika boten sedaya dolanan tradhisional Jawi dipunginakaken, satemah panaliti saged mantha dolanan tradhisional ingkang asring dipunlestantunaken dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* kanthi cara dipunklasifikasi. Dolanan tradhisional ingkang asring dipunlestantunaken dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* antawisipun, dhakon, engklek, lompat tali, bakyak, egrang, malingan, saha gangsing. Tata cara dolanan tradhisional dening *Komunitas Anak Bawang (KAB)* menika sami kaliyan dolanan tradhisional Jawi sanesipun. Salebeting dolanan tradhisional menika ngewrat paedah tumrap lare-lare jaman samenika, inggih menika : (1) *melatih keseimbangan dan memperkirakan*, (2) *rasa patuh terhadap aturan*, (3) *melatih cakap hitung-menghitung*, (4) *melatih kecakapan berfikir*, (5) *melatih bandel*, (6) *sifat jujur dan sportif*, saha (7) *rasa senang*.

2. Pirembagan

a. Mula Bukanipun KAB

KAB inggih menika salah satunggaling *komunitas* ingkang lumampahipun nglestantunaken dolanan tradhisional. Mula bukanipun *KAB* menika dipunwiwiti saking wontenipun saperangan *mahasiswa* Jurusan Psikologi UNS (Universitas Sebelas Maret) ingkang damel satunggaling PKM. PKM menika kadamel adhedhasar saking kawontenan ing Surakarta, bilih kathah lare-lare ingkang sampun awis anggenipun dolanan tradhisional. Lare-lare wonten ing

jaman samenika langkung remen dolanan *modern*, tuladhanipun kadosta *mobile phone, video games, games online, play station* saha sapinunggalanipun. PKM menika pikantuk respon ingkang sae saha dipunsengkuyung dening prodi saha saperangan dosen, satemah saking prodi ngawontenaken satunggaling *Seminar Nasional* babagan *Permainan Tradisional* kangge nyengkuyung PKM menika.

Seminar Permainan Tradisional menika pikantuk respon ingkang sae saking tiyang sanes, satemah wonten kathah tiyang ingkang sami ndherek seminar menika. Wonten ing salabetipun *Seminar Permainan Tradisional*, adicaranipun inggih menika ndudah sedaya bab dolanan tradhisional saha *fenomena* ingkang wonten ing jaman samenika. *Seminar Dolanan Tradisional* migunani tumrap kawontenanipun dolanan tradhisional supados kawontenanipun menika boten ical. Adhedhasar saking menika, salajengipun para mahasiswa menika damel satunggaling *komunitas* kangge nglestantunaken dolanan tradhisional.

b. Proses Lumampahing KAB Anggenipun Nglestantunaken Dolanan Tradhisional

Kagiyatan *KAB* menika dipunperang dados kalih, antawisipun inggih menika : (1) Kagiyatan *rutin*, inggih menika wonten ing *CFD*, saha (2) Kagiyatan *non rutin*, inggih menika wonten ing

pawiyatan formal, kadosta wonten ing *SD*, sanggar, saha sapinunggalanipun. Kagiyatan rutin *CFD* menika wonten urutan adicaranipun. Urutan adicara kagiyatan rutin *CFD* antawisipun inggih menika : (1) Bikak stand, wonten mriki *KAB* menika miwiti bikak *stand* wonten ing Jalan Slamet Riyadi Surakarta, (2) Kaandharaken nama wonten ing saben dolanan tradhisional, dados sasampunipun dipunbikak stand wonten ing *CFD* menika, para penggiat *KAB* menika nyerat nama saben dolanan tradhisional ingkang dipunsamektakaken. Cara menika dipunginakaken kangge narik kawigatosanipun masarakat ingkang sami mlampah-mlampah wonten ing *CFD* supados sami dhateng wonten ing *stand KAB*, (3) Para penggiat miwiti dolanan sesarengan, salajengipun para penggiat menika nyerat dolananipun, para penggiat menika miwiti dolanan sesarengan kangge narik kawigatosanipun masarakat wonten ing stand *KAB*. Cara menika dipunginakaken supados masarakat ingkang gadhah pepenginan kangge dhateng wonten ing *stand KAB* menika boten rumaos wirang. Biasanipun anggenipun miwiti dolanan menika ngginakaken dolanan tradhisional engklek, (4) Kaandharaken cara dolananipun, sasampunipun para penggiat miwiti dolanan, masarakat menika sami dhateng wonten ing *stand KAB* kangge ndherek dolanan kaliyan para penggiatipun. Para penggiat menika ngandharaken cara dolanan dhateng sinten kemawon ingkang dolanan wonten ing *stand KAB*. Masarakat

ingkang sami dhateng menika wonten ingkang sampun mangertos cara dolananipun, ananging ugi wonten ingkang dereng mangertos kados pundi caranipun anggenipun dolanan. Para penggiat KAB menika sami ngandharaken cara dolanan tradhisional tumrap lare-lare ingkang dereng mangertos cara dolananipun, (5) Nyumanggakaken dolanan, sasampunipun kaandharaken cara dolanan tradhisional kangge lare-lare menika, para penggiat KAB menika nyumanggakaken lare-lare kangge dolanan kaliyan lare-lare sanesipun supados saged sesambetan kaliyan kanca ingkang enggal. Kagiyatan *non rutin* ingkang dipuntindakaken dening KAB maneka warni. KAB menika asring dipundhawuhi kangge damel adicara wonten ing pawiyatan formal, tuladhanipun kadosta wonten ing sekolah, sanggar, kompleks perumahan, saha sapinunggalanipun. Urutaning adicara nalika KAB nindakaken kagiyatan *non rutin* menika sami kaliyan kagiyatan *rutin* nalika kalaksanan, ananging wonten mriki ingkang mbedakaken inggih menika adicaraanipun dipunperang dados mapinten-pinten sesi. Adicaraanipun ngginakaken mapinten-pinten sesi supados langkung urut, amargi wonten mriki kalebet pawiyatan ingkang formal. Urutaning sesi kagiyatan non rutin antawisipun inggih menika : (1) Sesi 1, Sesi ingkang sepisan inggih menika KAB ngawontenaken pitepangan kaliyan lare-lare wonten ing papan menika, tuladhanipun kadosta wonten ing sekolah, sanggar, saha sapinunggalanipun. Pitepangan menika dipunwontenaken supados

saged tuwuh raos akrab antawisipun penggiat minangka *pengisi* adicara, (2) Sesi 2, Sesi ingkang kaping kalih inggih menika paring wekdal lare-lare kangge dolanan ingkang sampun dipunsamektakaken dening KAB. Wonten mriki lare-lare dipundhawuhi dolanan supados mangertos menapa kemawon wujudipun dolanan tradhisional. Wonten ing saben pirantos dolanan tradhisional dipunjagi dening penggiat KAB, tugas penggiat KAB menika kangge ngandharaken nama saha cara dolanan tradhisional tumrap lare-lare, (3) Sesi 3, Sesi pungkasan inggih menika damel kelompok kangge ngawontenaken lomba saben dolanan tradhisional ingkang sampun dipunsamektakaken dening KAB. Wonten mriki, penggiat KAB dados *pemamdu* lumampahipun lomba dolanan nalika kalaksanan. Lomba dolanan menika dipundamel mawi cara tim/kelompok, ancasiipun inggih menika supados saged tuwuh raos *kerjasama* saha saged sesambetan kaliyan tiyang sanes

c. Tata Caranipun Dolanan Tradhisional Dening KAB

Tata cara dolanan tradhisional dening KAB menika sami kaliyan dolanan tradhisional Jawi sanesipun. Anggenipun dolanan tradhisional menika mbetahaken paraga saha pirantos dolanan tartamtu. Pirantos dolanan menika dipunginakaken kangge njangkepi lumampahipun dolanan tradhisional.

d. Wigatosipun Dolanan Tradhisional Tumrap Lare-Lare Jaman Samenika

Dolanan tradhisional menika wigatos tumrap lare-lare jaman samenika, amargi wonten ing salebetipun dolanan tradhisional ngewrat paedah ingkang sae tumrap lare-lare. Paedah ingkang saged kapendhet wonten ing saben dolanan tradhisional antawisipun inggih menika :*(a)melatih keseimbangan dan memperkirakan, (b) rasa patuh terhadap aturan, (c) melatih cakap hitung-menghitung, (d) melatih kecakapan berfikir (patitis),(e) melatih bandel, (f) sifat jujur dan sportif, saha (g) rasa senang.*

D. PANUTUP

1. Wonten ing jaman samenika taksih wonten saperangan masarakat ingkang preduli kaliyan warisan kabudayan dolanan tradhisional. Saperangan masarakat menika anggenipun nglestantunaken dolanan tradhisional lumantar satunggaling *komunitas* ingkang nama *Komunitas Anak Bawang (KAB)* ingkang kaimpun dening saperangan mahasiswa ingkang sinebat para penggiat *KAB*. Para penggiat *KAB* menika gadhah jiwa sosial ingkang inggil saha gadhah pepengingan supados dolanan tradhisional kawontenanipun tetep lestantun, pramila para penggiat menika kempal manunggal wonten ing satunggaling *komunitas* ingkang *ancasipun*

- nglestantunaken dolanan tradhisional.
2. Pamanggih bilih lare-lare jaman samenika boten remen kaliyan dolanan tradhisional kalebet pamanggih ingkang boten trep. Kasunyatanipun ingkang langkung trep inggih menika bilih lare-lare jaman samenika sami boten mangertosi kados pundi wujudipun dolanan tradhisional. Lare-lare jaman samenika kabukten remen sanget kaliyan dolanan tradhisional sasampunipun dipuntepangaken kaliyan dolanan tradhisional. Perkawis menika saged dipuntingali saking proses lumampahing *KAB* nalika ngawontenaken kagiyatan rutin kagiyatan *non rutin*. Kagiyatan rutin dening *KAB* inggih menika *CFD* saha kagiyatan *non rutin* dening *KAB* inggih menika wonten ing pawiyatan formal.
 3. Dolanan tradhisional ingkang dipunlestantunaken dening *KAB* menika boten sedaya dolanan tradhisional wonten ing Jawi dipunginakaken, satemah panaliti saged meng*klasifikasi* dolanan tradhisional ingkang asring dipunlestantunaken dening *KAB*. Dolanan tradhisional ingkang asring dipunlestantunaken dening *KAB* antawisipun inggih menika dhakon, engklek, lompat tali, bakyak, egrang pring, egrang bathok, saha malingan. Tata cara dolanan tradhisional dening *KAB* menika sami

kaliyan dolanan tradhisional Jawi sanesipun. Anggenipun dolanan tradhisional menika mbetahaken paraga saha pirantos dolanan tartamtu. Pirantos dolanan menikadipunakaken kangge njangkepi lumampahipun dolanan tradhisional.

4. Dolanan tradhisional menika ngewrat paedah ingkang migunani tumrap lare-lare ingkang sami dolanan. Dolanan tradhisional menika kabukten wigatos sanget kangge pangrembakanipun lare-lare. Paedah-paedah menika kanthi *otomatis* saged migunani sanget tumrap lare-lare jaman samenika, amargi wonten ing umur lare-lare menika kedah dipunparingi gladhen bab kadosta ing salebetipun cara dolanan tradhisional. Wonten mriki kabukten bilih dolanan tradhisional paedahipun langkung sae tinimbang dolanan *modern*. Dolanan tradhisional menika mbetahaken paraga sanesipun, satemah wonten mriki lare-lare menika paring paedah supados sesambetan kaliyan tiyang sanes. Bab menika beda kaliyan dolanan modern, ingkang paraga dolananipun namung piyambakan, satemah saged ndadosaken lare-lare menika kagungan sipat *individualis* saha *tertutup*. Kanthi dolanan tradhisional menika ugi saged nuwuhaken raos *kerjasamasahasaged* sesambetan kaliyan paraga

sanesipun, kamangka antawisipun paraga menika boten pitepangan. Awit saking menika, dolanan tradhisional prelu dipunlestantunaken supados paedahipun menikasaged migunani tumrap lare-lare jaman samenika anggenipun nglampahi pagesangan ing salebetipun masarakat.

E. KAPUSTAKAN

- Danandjaja. 1991. *FOLKLOR Indonesia*. Jakarta: PT.Pustaka Utama Grafiti.
- Dharmamulya, Sukirman. 2004. *Permainan Tradisional Jawa*. Yogyakarta. Kepel Press.
- Endraswara, Suwardi. 2003. *Metode Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta. Gadjah Mada University Press
- _____. 2009. *Metodologi Penelitian FOLKLOR Konsep, Teori, dan Aplikasinya*. Yogyakarta. MedPress
- _____. 2010. *FOLKLOR Jawa Bentuk, Makna, dan Nilainya*. Yogyakarta. Penaku.
- _____. 2011. *Metodologi Penelitian Tradisi Lisan*. Yogyakarta. Kanwa Publisher.
- Purwadi. 2009. *Folklor Jawa*. Yogyakarta. Pura Pustaka
- Husna. 2009. *100+ Permainan Tradisional Indonesia untuk Kreativitas, Ketangkasan, dan Keakraban*. Yogyakarta. ANDI

- Koentjaraningrat. 1979. *Manusia dan Kebudayaan Di Indonesia*. Yogyakarta: Djambatan
- Mubarok, Husni. 2007. *Piwulang ing Salebeting Dolanan Tradhisional ing Karanganyar Kelurahan Brontokusuma Kec.Mergangsan*". Skripsi S1. Yogyakarta. Fakultas Bahasa dan Seni
- Moloeng, Lexy J. 1988. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT.Remaja Rosdakarya
- Soekanto.Soerjono. 1970. *Sosiologi Suatu Pengantar*. Jakarta. UI-Press
- Sujarno, dkk. 2011. *Pemanfaatan Permainan Tradisional dalam Pembentukan Karakter Anak*. Yogyakarta: BPNB
- Sukirman, dkk. 1992. *Transformasi Nilai melalui Permainan Rakyat Daerah Istimewa Yogyakarta*. Yogyakarta. Depdikbud, Dirjen Kebudayaan, Direktorat Sejarah dan Nilai Tradisional.
- Widarti. 2012. *Permainan Anak Tradisional Jawa di Desa Bejiharjo, Kecamatan Karangmojo, KABupaten Gunung Kidul*. Skripsi S1. Yogyakarta. Fakultas Bahasa dan Seni
- Yunus.1981. *Permainan Rakyat Daerah Istimewa Yogyakarta*. Yogyakarta. Depdikbud, Proyek Inventarisasi dan Dokumentasi Kebudayaan Daerah
- <http://www.anakbawangsolo.org/>